

Sándor András

Gödöllő húsvétja — és ami belőle következik

1849-ben április 8-ára esett húsvét vasárnapja, s akkor Gödöllő valóban feltámadást ünnepelt. Két nappal előbb Isaszegnél fontos győzelmet aratott a honvédsereg (korántsem simát; a zászlóaljok majdnem egymásra tüzeltek az erdőben, Klapka meghátrált, Damjanich és Görgey megmentette a helyzetet). Gödöllőn zúgtak a harangok, huszárszázadok ügettek az utcán, a húsvéti mise mindjárt Te Deum is volt, s a luteránus templomban, Úrvacsorai áhítatban, valóban mindenki érezte a történelem Istenének jelenlétét. A Grassalkovich-kastélyban pedig, egy terem csöndjében, ketten, négy szemközt: Kossuth és Görgey.

Előző napon Kossuth, ékes stílusában, ezt írta az Országos Honvédelmi Bizottmányának:

„Holnapra is azon jelszavunk van, amely tegnap volt, e szó: »előre«. Ez azon halleluja, mellyel az emberiség Megváltójának föltámadási napját a szabadság Istenének szent oltára előtt megünnepeljük.”

Miről is beszélt, győzelem után és győzelem előtt, a Grassalkovich-kastélyban az életéért küzdő nemzet két kulcserebére?

Kossuth ezen a lőporszagú húsvéti ünnepen közölte Görgeyvel, hogy innen, a frontról visszatérve Debrecenbe, azonnal deklarálja a dinasztia trónfosztását és bejelenti Magyarország teljes függetlenségét. A nyilatkozat már készen van. Görgey — akít a teremben rabul ejtett egy hölgyet ábrázoló festmény (később Klagenfurtba is utána küldték) — hallgatott. Hallgatott akkor is, amikor Kossuth, Klapka, Aulich, Damjanich és az ő jelenlétében kikérte a vezérkar véleményét erről a szándékáról. A többiek támogatólag nyilatkoztak. Görgey nem ellenezte. (Abban a jelentésében, melyet évek múlva írt arról, hogyan jutott a festményhez,

szép, kerek politikai nyilatkozatot ad önmaga szájába, melyben bölcs pölitikai érvekkel ellenzi a kossuthi tervet.)

Vagyis hát Gáspár ezredes (attól fogva tábornok) hatvani győzelme és az isaszegi csata után Görgey voltaképpen egyetértett Kossuthal. Kérdés, valóban egyetértett-e. Az öntörvényű nagy egyéniségek, a két lábón járó, makacs individuál-univerzumok a maguk útját járják, s vannak pillanatok, amikor együtt teszik, mert éppen egyfelé visz az útjuk. Kossuth lelke mélyén republikánus volt és minden valószínűség szerint „örült” a március 4-ei oktrojált alkotmánynak, amely alkalmat adhat nemcsak a Habsburg-dinasztiától, hanem a monarchiától magától való elszakadásra. Azonnal reagált; erre a nemzet válasza csak egy lehet: függetlenségi nyilatkozat. Ehhez azonban, aláfestésnek, egy győztes csata kell, amiképpen az oktrojált alkotmányra Windischgrätz eltűzött győzelmi jelentése adott alkalmat a kápolnai csatáról. (Akkor a politikai lépések szorosan követték a hadieseményeket.) Görgeynek a győzelem-vágya saját „szakmai” (és nagyon mélyen, és nagyon áttételesen, politikai) becsvágyából eredt.

Igy találkoztak a gödöllői húsvéton.

Ez az ünnepi pillanat, ez a gödöllői húsvét április végéig tartott: pontosabban addig, amíg a „dicsőséges tavaszi hadjárat”. Ambár a kormányzó elnök és a fővezér következő összecsapásának csírája már április 14-én, a függetlenségi nyilatkozat kihirdetését követő kormányalakítás pillanatában megjelent, amikor Kossuth a hadügyminiszeri tárcával kínálta meg Görgeyt. Három hónap — a személyi harcok, intrikák és vétkes mulasztások három hónapja — választott el Világostól. Ki ne tudná, hogy az utókor már

1849 augusztus 12-étől a legmaibb mai napig árulással valóda Görgeyt, s akik védelmére keltek, hiú intrikákkal Kossuthot? Holott Görgey nem volt áruló és Kossuth sem volt intrikus. Két jól felépített belső világ volt, két zárt belső világ, két galaxis, két egymást taszító szellem-molekula. Eppen a gödöllői húsvét — mely Isaszegtől Nagysállóig, illetve Komáromig tartott — a bizonyíték: hiszen együtt is tudtak haladni. Nem azért, mintha bármelyikük is törekedett volna erre.

Különös, hogy Ausztria jelvénye volt a kétfejű sas, holott a kétfejűség, kezdetűl, a magyarságra jellemző: István és Koppány, Orseolo Péter és Aba Sámuel, András és Béla, Báthory és Bethlen — ne is folytassuk. Kossuthot, mint forradalmárt a reformkor röpitette föl, Görgeyt, mint Bonaparte-csírát, a forradalom. Nem tudták egymást kikerülni, s nem tudták egymást kiegészíteni sem. A nemzetet hordozta két külön pályán mindkettő, s a nemzet szülte őket ilyeneknek. Ha két anya van egy méhkasban, az egyik, rajával, kirepülhet. A magyar szabadságharc kettős napjának gravitációs zavarát csak a nemzet bánhatta.

Ha már a kettős-nap hasonlatra bukkantunk, ne ejtsük még el. Mindkettőnek megvolt a maga bolygórendszere, a maga udvara, pályájuknak nem csekély mértékben meghatározói. Kossuth körül „az asszonyok” (felesége és húga), a Madarász-kör, Csányi, Vukovics, Sebő, Görgey körül a VII. hadtest, császári indíttatású tisztjeivel, Molnár Ferdinánd őrnaggyal (később — mily tragikomikus! — éppen Ludvighnak, Kossuth bizalmi emberének javaslatára, alezredes). A debreceni kormánykörökben és az Országgyűlés folyosóin már márciusban rémhírek és vad intrikák keringtek Görgey körül, Kossuthnak Egerből kelt levéllel kellett cáfolnia, hogy a fővezért bilincsbe verve fogják Debrecenbe szállítani. Molnár Ferdinánd április 14. után kerekén „Brumaire 18-ára” ösztönzi Görgeyt, vagyis Kossuth eltávolítására és katonai puccsra. S mindkettőnek megvannak a hírforrásai; a „környezetek” növelik a feszültséget. Naivság azt hinni, hogy a politika folyamata lefektetett vasúti vágányokon halad. A folyamatok, az állapotváltozások és egymásra következések nem véletlenszerűek ugyan, de mindig az előző állapot által meghatározottak. S olykor a véletlen is beleszól: április 29-én Damjanich véletlen baleset következtében lábát törte, ezért Klapka megy Debrecenbe Görgeyt, mint hadügyminisztert helyettesíteni, miközben Görgey, mint fővezér, makacsul továbbra is a hadseregnél marad. Klapka másképpen informálja Kossuthot, mint Damjanich tette volna: Kossuth mindent megtesz, hogy Görgeyt leválassza a hadseregről és a minisztérium adminisztrációjába internálja. Görgey ragaszkodik a hadsereghez és nőtüön ellenérzése Kossuthal szemben; mindinkább nemcsak időszerűségével, hanem már tartalmával is kezd nem egyet érteni a függetlenségi nyilatkozatnak. Holott: a függetlenségi nyilatkozatot a kormánnyal szemben (mely többségében ellenzi) Kossuth éppen Görgey és a hadsereg egyetértésére támaszkodva csikarja ki az Országgyűléstől. A folyamatok szinte egyazon pillanatban gerjesztik és taszítják egymást, hogy a következő szempillantásban már éppen az új folyamat oltsa ki gerjesztőjét.

Martin Schongauer: A nagy Keresztvitel (XV. század második fele)

Modern fogalommal „esettanulmány”-nak lehet tekinteni Kossuth és Görgey viszonyának alakulását. Kossuth Zichy Ödön kivégzése, majd Schwechat után figyel föl a tehetséges fiatal ezredesre és bízza rá a feldunai hadtest vezetését. A télsúlyos csalódást hoz Kossuth számára: Görgey nem forradalmár, szakadatlan visszavonul, a politikai célok hidegen hagyják. Görgey mind ingerültebb Kossuthal szemben, idegesítik a túlságosan civil és fegyelmezetlen nemzetőr-alakulatok. Közben Kossuth a kormánnyal együtt Debrecenbe menekül (Windischgrätz bevonul Pestre), Görgey pénzt szerez a bányavárosokban és jól felszerelt, ütőképessé hadsereggel jelenik meg a Felső-Tiszánál. Januárban kibocsátja a hírhedt váci kiáltványt, amelyben függetleníti a hadsereget a kormánytól — ez már politikai hadüzenet Kossuthnak. Kossuth leszámolásra készül, de nem teheti meg, hiszen Görgey népszerűségével szemben tehetetlen. Dembinskit, a lengyel forradalmárt nevezi ki fővezérnek, hogy a hadsereg a kezében legyen. Dembinski elügyetlenkedik a kápolnai csatát; s ha azt nem is Windischgrätz nyeri meg a magyar honvédsereggel szemben, de annál inkább Görgey Dembinskivel szemben. Kossuth újabb visszavonulásra kényszerül, de még mindig csak Vetterrel kísérletezik. A cibakházi átkelés kudarcra után Görgey pszichológiai fegyverhez nyúl: sötét tragédiát sejtet és *kettejük hősi halálát* ajánlja Kossuthnak. Március 30-án Kossuth Görgeyt nevezi ki fővezérnek. Március közepétől már folyik a megkerülő hadművelet: Klapka és Damjanich a Tápió vidékén nyomul előre, Görgey jó érzéssel hagyja Gáspárt csatát nyerni (április 2) Hatvannál, meghívja Kossuthot Gyöngyösrre. Kossuth nyilatkozata a Honvédelmi Bizottmány számára: „Görgey a legtisztább indulatú hazafi. A hadsereg egyetértésének kulcsa és megőrzője.”

A melengetett terv, a Függetlenségi Nyilatkozat kedvéért most lesz a tegnapi ellenfélből szövetséges. Így kerül sor a húsvéti gödöllői találkozóra, amikor a tavaszi remények sugárzásában Kossuth a gödöllői uradalmat is felajánlja Görgeynek.

Görgey nem fogadja el, mint később az altábornagyi rangot sem. Neki sokkal több kell, bár önmagának sem vallja be: minden.

Ne felejtjük el: mindez öt hónap alatt zajlik le.

Májusra Görgey, „a legtisztább indulatú hazafi”, Kossuth számára veszélyessé válik. Végeredményben kezében a hadsereg, s nyitva az út Bécs felé. Windischgrätz megbukott, az új császári főparancsnok, Welden, egy hadseregroncs élén szorong a Vág jobbpartján és kétségbeesetten sürgeti az orosz beavatkozást. Minden tisztképző isko-

la tankönyveiben az áll, hogy a megvert ellenséget üldözni kell. Különös módon, Kossuth és Görgey egyszerre rúgja föl ezt az elemi szabályt. Kossuth utasítása: vissza kell foglalni Budát. (Az érvek: a kormánynak vissza kell mennie a fővárosba, az osztrák haderő még hónapokig harc képtelen, az orosz intervenció még hónapok kérdése.) Görgey gyanús készséggel teljesíti ezt a kívánságot. (Pedig ő tudja legjobban, milyen drágák ezek a hónapok.) A VII. hadtest törzskara (az érbe-öntött fővezért delejező politikai mágnes) kinyilatkoztatja: a függetlenségi nyilatkozat után nem hajlandók üldözni a hadsereget, mely pályára bocsátotta őket; Európa megvonta tőlünk, egyensúlyának megzavarától, a támogatást: békét kell kötni.*

Kossuth és Görgey most ismét egyet akar, de szögesen egymás ellenében. (A pálya szélén a nagy Kiszorított, Szechenyi tórdeli a kezét.)

Eljő a június, Buda magyar kézen, csak hogy az ajándékba kapott hónapok alatt újjászerveződik a császári fegyveres erő és elárasztják az országot az oroszok. Görgey közli feltételeit Kossuthal: csak akkor fogadja el a hadügyi tárcát, ha a minisztériumban tisztogathat, ha a szolgálati idő mellőzésével érdem szerint kizárólag ő léptethet elő, s ha teljes önállóságot kap. (Szeme előtt immár megképzik a diktatóri pozíció lehetőségét: visszavont függetlenségi nyilatkozat, talán kompromisszum Béccsel, talán orosz herceg fején a magyar Szent Korona.) Kossuth megpróbál visszautni: megfosztja hadsereg-főparancsnoki tisztétől Görgeyt, Bemet nevezi ki. Csak hogy Bem nem hajlandó kijönni Erdélyből. Végül minden visszacsúszik Görgey kezébe, de akkor már visszavonhatatlanul késő. Idő Tábornok, aki április végén a magyar ügynek kínálta fel magát, július végére végleg átpártolt a császáriakhoz. A világosi mezőn, augusztus 11-én, Görgey „pünkösdi diktátorság”-ának zároaktusaként, leszáll a sötét. Felvonásvég: legördült a függöny.

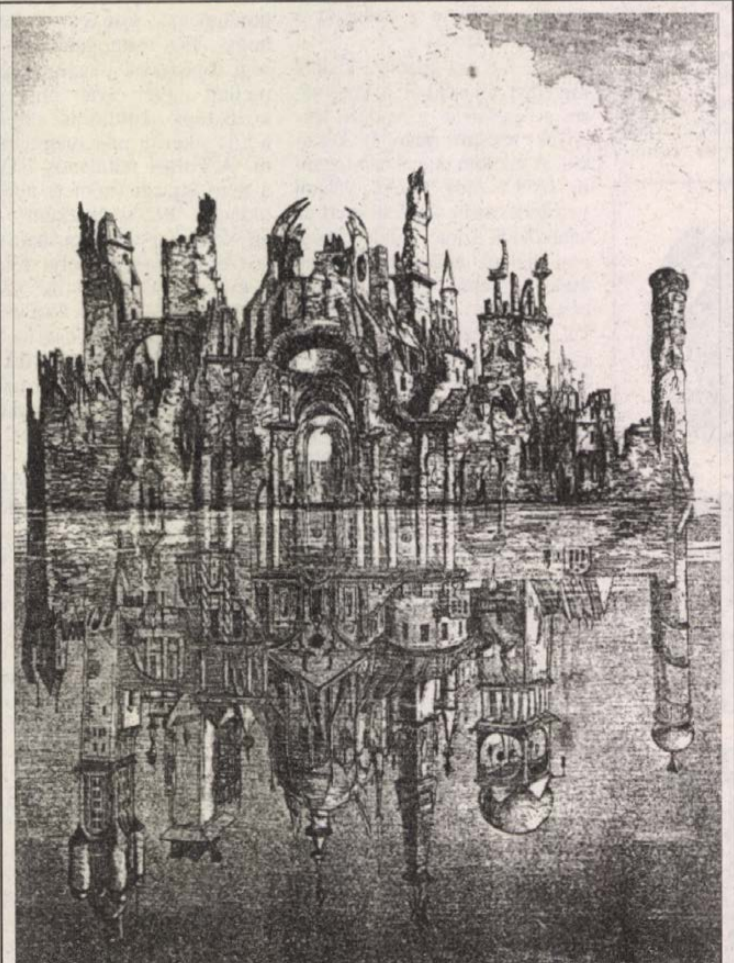
Miért, hogy azóta is ugyanarról szól minden felvonás?

Ki volt az áruló? Volt-e áruló egyáltalán?

Melyik volt a magyar út? Mind a kettő? Vagy az-e a magyar út, hogy a magyar téridő relativitás-törvényének értelmében két egyirányú és mégis ellentétes akarat megfellebbezhetetlenül megbénítja egymást?

Nem pusztá emlékezésűl idéztük a kölcsönös szemrehányással halhatatlanul óriás szellempárt.

Látják-e a magyar sors mai kiválasztottjai a magyar passió fenyegető fonákágát? Mond-e nekik valamit, hogy a gödöllői húsvétot nem a Szentlélek kitöltötte, hanem a világosi-aradi nagypéntek követte?

Jan Soucek: Tükröződés (1975)

* „Az öreg katonák voltak az elsők, akik a Honvédelmi Bizottmány bokrának mögötté megszi-matolták a tisztatlanságot és nekik nem volt semmi kedvük tűrni, hogy a törvényes tervet, amely nekik, sajnálatukra, régi fegyvertársaik ellen kellett harcolniuk, mások berondítsák.” (Görgey: Életem és működésem, 282. oldal.)